

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA ART TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH USULLARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19139719>

Rahmonova Dilafró'z Ahrorovna

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi

ijtimoiy va amaliy fanlarni o'qitish metodikasi kafedra o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, emotsional holatlarni barqarorlashtirish ko'nikmalarini shakllantirishda art-texnologiyalaridan foydalanish usullari va metodlari haqida.*

Kalit so'zlar: *Art terapiya, biblioterapiya, drama-terapiya, ertakterapiya, fototerapiya, izo-terapiya,*

Buguni kunda art-texnologiya pedagogika va psixologiya sohasidagi dolzarb masala sanaladi. Bolalarning psixik salomatligi pedagog va psixologlar, ota-onalarda jiddiy xavotirni uyg'otmoqda. Bolalarda va katta yoshdagilarda nevroz holatini ortib borishi turmush tarziga, ta'lim olishga bo'lgan qiziqishlarga salbiy ta'sir ko'rsatyapti, jahldorlik, xavotirlanish kabi hissiyotlar yuz beryapti. Bularning barchasi samarali psixologik-pedagogik usul va vositalarni izlash, negativ hodisalarni oldini olishni taqozo etadi. Bolalarda kommunikativ madaniyatni shakllantirish, ijodkorlik va ular o'rtasidagi muloqotchanlikni namoyon etishga undaydi.

Art terapiyaning qo'llanishidagi 1-urinishlar asrimizning 30-yillardagi shaxsning shakllanishidagi qiyinchiliklar, ya'ni 2-jahon urushi davrida Germaniyadan AQShga emigratsiya qilingan nemets fashist lagerlardagi bolalarning ruhiy siqilishdan kelib chiqqan muammolarni hal qilishdagi ishlarda foyda bergan. Shundan buyon artterapiya mustaqil, boshqa uslublarni to'ldiruvchi yo'nalishlar sifatida keng quloch yoydi. Artterapiya (san'at bilan davolash) atamasi (1938) Adrian Xill tamonidan davolash maskanlarida sil kassallarini davolash deb nomlangan ishlarida yoritilgan va muomalaga kiritilgan.

Shaxsning ijodkorlik qobiliyati rivojlanishi bilan bog'liq pedagogik muammolar yechimiga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, A.V. Lunacharskiy, P.P. Blonskiy, S.T. Shatskiy, B.L. Yavorskiy, B.V. Asafiev, N.Yu. Bryusova, V.N. Shatskaya, N.L. Grodzenskaya, M.A. Rumer, G.L. Roshal, N.I. Satslarning bolalar va o'smirlarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga oid prinsiplari nazariy va amaliy jihatdan atroflicha o'rganilgan. Inson tafakkuri rivojlanishdan to'xtamagani kabi ijodiy tafakkurga oid tadqiqotlar doirasi ham kengayib bormoqda. Ushbu tadqiqotlarda dastlabki diagnostik vazifalar tuzilib, ijodiy tafakkurning rivojlanish darajasi ochib o'rganila boshlagan va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish bo'yicha amaliy dasturlar ishlab chiqilgan.

Art-pedagogika tushunchasi G'arbda (lotincha — ars, inglizcha va fransuzcha — art, italyanacha — arte) "san'at" ma'nosida o'zlashtirilgan. Buyuk Britaniyada "art" tushunchasi tasviriy san'at, haykaltaroshlik, grafika kabi vizual san'at turlarini anglatadi. Biroq boshqa ko'plab mamlakatlarda ushbu tushuncha musiqa, drama, raqs va adabiyotni ham o'z ichiga oladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan biri bo'lgan art-pedagogika shaxsiyatga qaytish, badiiy san'at tarmoqlariga munosabatni o'zgartirish va san'atni zamonaviy ta'limning muhim vositasi sifatida qabul qilish bilan bog'liq. Bu texnologiya san'atni ta'lim tizimiga keng joriy etishni nazarda tutadi. San'at o'z-o'zini anglash va ijodiy rivojlantirish yo'li sifatida shaxsning ta'lim-tarbiyasida muhim o'rin tutadi.

Art-pedagogika bolalarning tasavvuri, diqqati, ijodiy tafakkuri, o'z his-tuyg'ularini va kayfiyatini erkin ifoda etish, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Pedagogikaning ushbu yo'nalishini atroflicha o'rgangan N.Yu. Sergeevaning ta'kidlashicha, "umuman olganda, art-pedagogika mazmunini ta'lim-tarbiya makonida san'at va ijodiy faollik orqali shaxsning shakllanishi deb belgilash mumkin".

Ta'limning har bir bo'g'ini uchun ART-pedagogikaning metod va texnikalarini ishlab chiqish, texnologiyalarni loyihalash masalalariga ustuvorlik berish hamda san'at va badiiy-ijodiy faoliyat orqali shaxsni uyg'un rivojlantirishga qaratilgan vazifalarni belgilash muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- San'at asarlarini badiiy idrok etish va tushunishni rivojlantirish, bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda;

- Borliqni o'zlashtirish va uni amalda qo'llashning hissiy va kognitiv tajribasini boyitish.

Ta'lim jarayonida art terapiyaning maqsadi.

1. Majburlash va xavf-xatarsiz, guruhda ham, individual ravishda ham his-tuyg'ularni o'rganish, o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini hurmat qilishni rivojlantirish uchun sharoit yaratish.

2. Kognitiv va vosita qobiliyatlarini rivojlantiruvchi tadbirlarni tashkil etish; reabilitatsiyani maksimal darajada oshirish uchun faoliyatdan muvaffaqiyat qozonish va haqiqatni yo'naltirish imkoniyatini berish.

3. O'z-o'zini ifoda etish, muloqot qilish va ijtimoiylashuvni osonlashtirish va rag'batlantirish, shaxsiy qadriyatga ega bo'lish uchun sharoit yaratish.

4. O'ziga va boshqalarga nisbatan munosabatni o'zgartirish uchun ichki ijodkorlikka murojaat qilish imkoniyatini berish, ichki va tashqi nizolarning zaiflashishiga olib keladi.

5. O'z-o'zini bilish va o'z-o'zini tadqiq qilish uchun sharoit yaratish, bu shaxsiy ijodiy tajriba doirasini kengaytiradi.

Art-terapiya (inglizcha: art — „san'at“ + terapiya-davolash) - san'at va ijodkorlikdan foydalanishga asoslangan psixoterapiya va psixologik korreksiyaning yo'nalishlaridan biri. So'zning tor ma'nosida art-terapiya odatda mijozning psixo-emotsional holatiga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan vizual art terapiyani anglatadi.

Ya'ni Art texnologiya pedagogika va san'atni integratsiyalashuvi, pedagogikaning mustaqil bir sohasi hisoblanib san'at vositasida shaxsni tarbiyalash va rivojlantirishdir.

Mazkur texnologiyani qo'llash natijasida bolalar va ularga muammolar keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan hayotiy vaziyatlardan chiqish yo'llari topiladi, masalan: depressiya, fobiya, nevroz, energiya va qiziqishlarni so'ndiradigan holatlar bartaraf etiladi. Maktabgacha ta'lim-tarbiya jarayonida ushbu texnologiyalardan foydalanish orqali bolalarning ichki dunyosi va erkinligini rivojlantirish, o'z-o'zini namoyon etish va shaxsiy yutuqlarga erishishlari ta'minlanadi. Bolalarda potensial imkoniyatlar faollashadi, ruhiy toliqish bartaraf etiladi. Ta'limiy jarayonida bolalar tafakkurida o'zgarishlar yuz beradi, o'zi uchun muhim bo'lgan muammoga yechim topadi. Art-texnologiyada bolalarga nima tegishli bo'lsa, o'sha amalga oshadi. Shuningdek, terapevtik ta'sir natijasida tafakkur va intellekt rivojlanadi, ijodkorlik namoyon bo'ladi. Hissiy zo'riqishdan xalos bo'ladi, kayfiyat yaxshilanadi, o'zining hissiy holatini tushunadi, boshqalarning emosional vaziyatlarda qanday tutishini angelaydi, negativ (salbiy) fikrlarni pozitivga transformatsiya qiladi, o'z-o'zini va shaxsiy qarashlarini ifodalay oladi, yosh krizisini yenga oladi. Bolalikdanoq go'zallikni eng mayda elementini ham ko'ra oladi, ijodiy potentsiali rivojlanadi. Bolalar o'z-o'zini tushunadi, angelaydi, atrof olam bilan tanishadi, shaxs sifatida rivojlanadi va ijtimoiylashuv jarayoni yuz beradi.

Hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim jarayonida art-texnologiyaning quyidagi turlaridan foydalanish mumkin:

- rasm chizish-tasviriy faoliyat;
- fototerapiya (rasmlardan kollaj yaratish);
- musiqa terapiya (musiqa tinglash);
- qumda rasm chizish; – qum terapiya;
- densterapiya (raqs mashg'ulotlari);
- qo'g'irchoq terapiyada turli vaziyatlarni qo'g'irchoq teatri yordamida sahnalashtiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak art pedagogikaning o'ziga xos xususiyati shundaki, u rivojlanuvchi va tarbiyaviy salohiyatga ega bo'lgan badiiy va ijodiy faoliyat vositalari bilan ishlaydi. Ammo badiiy ta'lim va tarbiyaning o'rnini bosmaydi, balki ularni to'ldiradi va rivojlanish, o'qitish va tarbiya jarayoniga yangi o'ziga xos yo'nalish beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mamatova X.E. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda arttexnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish // Xalq ta'limi. – Toshkent, 2024. – № 1. – B. 101-104.(13.00.00.№17)

2. Mamatova X.E. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida Arttexnologiya orqali ijodkorlikni rivojlantirish // O'zbekiston milliy pedagogika universiteti-Toshkent, 2025. – № 11. – B. 2246-2249.(13.00.08.№11)

3. Mamatova X.E.//Maktabgacha ta'lim tashkilotida Eko-art loyihalari// O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Toshkent, 2025. – № 21. – B. 2229-2231.(13.00.08.№11)
4. Mamatova X.E Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar munosabat tizimidagi tarbiyachi va tarbiyachilar timsollari // Belarus-O'zbek ILMIY-METODIK JURNAL ISSN 2181-2896, 2023. – № 5. – B. 58-62.
5. Mamatova X.E. Maktabgacha yoshdagi bolalar va tarbiyachi munosabatlarning psixologik xususiyatlari // OBRAZOVANIE I NAUKA V XXI VEKE – Xalqaro ilmiy jurnal., Rossiya, 2021. – № 11. – B. 102-108.
6. Mamatova X.E. Maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagogik jarayonda tarbiyachining o'rni //O'zbekistonda Fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqot–O'zbekiston, 2022. 2022 yil 20dekabr. – B. 1175-1177
- Ahrorovna, R. D. Z. (2025). TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYA. FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities., 13(10), 300-303.
- Ahrorovna, R. D. Z. (2025). GAGNENING 9 BOSQICHLI TA'LIM MODEL ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT DARSLARINI TASHKIL QILISH. IMRAS, 8(10), 147-150.
- Ahrorovna, R. D. Z. (2025). TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYA. FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities., 13(10), 300-303.
- Uralovich, I. I., & Ahrorovna, R. D. Z. (2024). TASVIRIY SAN'AT VA CHIZMACHILIK DARSLARIDA GRAFIK DASTURLARDA ISHLASHNI O 'RGATISH ORQALI O 'QUVCHILARNI ZAMONAVIY KASBLARGA YO 'NALTIRISH. IMRAS, 7(10), 1-4.